

Islam kao sredstvo ujedinjenja Arapa

Curkić, Silvija

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:723280>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Engleski jezik i književnost i Povijest

Silvija Curkić

JMBAG: 0130995425

Islam kao sredstvo ujedinjenja Arapa

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Sumentorica: dr. sc. Ivana Jurčević, viša asistentica

Osijek, 2015.

SAŽETAK

Arabija je područje koje je veliki dio povijesti provelo na marginama. Zemlja siromašna svime, osim pijeskom (blagodati nafte tek će se naknadno otkriti). Pokoja oaza, oko nje naselje, je sve što je postojalo na tom području. Tijekom svog tog vremena, u ostatku svijeta, carstva su se uzdizala i padala. Nastajale su religije. Početak sedmoga stoljeća donosi situaciju u kojoj više nema velikoga Rimskoga Carstva, ali je zato nešto novo niknulo, te dobilo veliki zamah i prestiž, a to je kršćanstvo. Jedini koji su i dalje postojali izvan svih tokova događanja, bili su Arapi. No to će se ubrzo promijeniti kada jedan muškarac imenom Muhamed odluči priključiti svoj narod ostatku svijeta. Naime, on će biti smatran posljednjim prorokom abrahamskog boga. Kako je Muhamed bio oženjen bogatom trgovkinjom, mnogo je putovao, te se susretao s prestižem koji su imali Židovi i kršćani; ljudi koji su već primili objavu. Uskoro je i Muhamed počeo propovijedati potrebu da se ljudi okrenu istome bogu. To predavanje vjeri nazvao je islam. Uskoro je zbog velikog broja sljedbenika postao nepoželjan u svom rodnom gradu Meki pa se sklanja u Medinu. Ta selidba 622. godine, zvana hidžra, označava početak muslimanske ere. Slijedilo je ratovanje između novonastalih muslimana i predvodnika Meke, plemena Kurejša. U tom ratu su pobjedu izvojevali muslimani koji su po prvi puta osjetili prednosti ujedinjenog djelovanja. No uskoro će se i to jedinstvo raspuknuti na dvije glavne struje, sunitsku i šijitsku. U tom zanosu oni kreću u ekspanziju bez presedana, te će se prije isteka stoljeća raširiti preko tri kontinenta.

Ključne riječi: Arapi, Muhamed, hidžra, islam, suniti, šijiti.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3.
2. Predislamski period.....	3.-4.
3. Poslanik.....	5.-7.
4. Doba četvorice pravovjernih.....	7.-9.
5. Umejadi.....	9.-10.
6. Abasidi.....	10.-12.
7. Zaključak.....	12.-13.
8. Literatura i popis priloga.....	14.

UVOD

Nemoguće je u malo riječi sažeti jednu temu toliko kompleksnu kao što je arapsko-islamska ekspanzija, bez da se ponešto i zanemari. U ovome radu sam se pokušala koncentrirati na one čimbenike koji su nevjerojatno muslimansko širenje u ranom srednjem vijeku učinili mogućim. Što je to u srži islama da je pokrenulo taj nezaustavljivi val?

1.PREDISLAMSKI PERIOD

Predislamski period arapske povijesti se naziva džāhilije, što otprilike znači „vrijeme neznanja“ ili „barbarstvo“. To je razdoblje u kojem Arapi nisu dobili božansku objavu, nisu imali proroka ni objavu knjige.¹

Arabiju prije Muhameda, su većim dijelom nastavali nomadski beduini te manjim dijelom građani malobrojnih gradova, koji su nastali na karavanskim putovima. Arapi su živjeli u rodovskim plemenima kojima je na čelu bio šaik, ali samo kao velikodušna i odvažna figura koja daje savjete, jer je u okolnostima Arabije svaki pripadnik plemena bio ravnopravan. Međuplemenske svađe oko stoke, ispaše i izvora su bile svakodnevna pojava, kao i pljačka koja je bila uobičajen izvor prihoda u škrtom pustinjskom okolišu. U takvim uvjetima se ustoličila krvna osveta kao legitiman način života.²

Na području tadašnje Arabije postojala su već kraljevstva. Sjevernije od nekadašnjeg kraljevstva Nabatejaca, koje se prostiralo od istočnih obala Mrtvog mora do Akadskog zaljeva, nalazila se država Gasanida. Osnovana od strane Bizanta, obuhvaćala je dio današnje Sirije i Jordana. Državu Lahmida je osnovala Perzija na srednjoj obali Eufrata kako bi im poslužila kao tampon-zona, koja je štitila njihove mezopotamske posjede od beduina, Obje te države su bile kršćanske, s tim da je jedna bila nestorijanska, druga monofizitska. Nadalje, po oazama Arabije je živio i značajan broj Židova. Tako je arapsko stanovništvo bilo u velikom doticaju s monoteizmom.

¹ Philip K. Hitti, *Istorija Arapa, od najstarijih vremena do danas*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973., str. 74.

² Karen Armstrong, *Islam, kratka povijest*, Alfa, Zagreb, 2008.,str.23.

Prilog 1.: Arabija, oko 600. godine

Prije nego što se islam pojavio i prije nastanka arapske države, arapsko stanovništvo je živjelo u plemenskoj organizaciji. Pretežno su uzgajali ovce, koze i deve. Temeljne jedinice društva su bili obitelj, rod, pleme i savez plemena.³ Pleme je činio krug šatora, a u svakom šatoru je živjela jedna obitelj pod vlašću patrijarha. Jedno pleme je međusobno bilo povezano rodbinskim vezama. Glavari plemena, šeici, nisu imali stvarnu vlast, ali su se smatrali prvacima društva. Sve bitne odluke donosilo je vijeće starješina.⁴

Vjervovanja u tom periodu arapske prošlosti su bila vrlo šarolika, počevši od džina, koji su bili personifikacija strahova pustinjskog čovjeka. Postojalo je mnoštvo božanstava koja su se najviše štovala u već tada svetoj Ka'bi. Ona je bila okružena posvećenim zemljištem (haram) te su Arapi poduzimali godišnja

³ Miroslav Brandt, Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 233.

⁴ Isto, str. 233.

hodočašća prema njoj da bi častili plemenska i božanstva predaka, među kojima je bilo nekoliko božica.⁵

Vrlo je izražen bio kult tri Alahove kćeri (El-Uzza, El-Lat, Menat). Rodbinska veza preko majke je smatrana mogo jačom nego ona s očeve strane, a i matrijarhat je bio prvotna obiteljska organizacija, pa su i arapske božice imale prednost nad bogom u stvarima kulta. Alah je bio glavno mekansko božanstvo. Riječ Allah datira se čak u 5. st. pr. n. e.⁶

⁵ *Medieval Islamic Civilization, an encyclopedia*, ur. Josef W. Meri, Routledge, New York, 2006., str. 429.

⁶ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 84., 89.

2.POSLANIK

Meka je u 5. ili 6. stoljeću došla pod vlast plemena Kurejša. U Meki je od davnina postojao kult „crnog kamena“ koji je štovan kao znak s neba, ali je zapravo bio meteorit. Kurejše su tom kamenu dodali idole, pa su njih i kamen ugradili u temelje četvrtastog zdanja, Ka'be.⁷ Kurejše su u Meki istisnuli utjecaj šejkova te su osnovali mahal, gradsko vijeće. To je bila oligarhija najmoćnijih obitelji. Meka je uz njihovo vodstvo trgovala s dalekim zemljama i plemenima u unutrašnjosti. Kurejše su organizirali i godišnje vjerske svetkovine, sve u svrhu prodaje što više robe. Meka je postala gospodarski centar pun bogatih trgovaca. U takvim uvjetima je ubrzo došlo i do raslojavanja društva. Bogata trgovačka elita je imala robove, bavila se lihvarstvom i težila je proširivanju posla na poluotoku. U interesu Kurejša bilo je da prestanu međusobne borbe plemena. Svojem su plemenskom božanstvu u Ka'bi pridodali i božanstva ostalih plemena. Već se u 6.st. razvila monoteistička sekta, tzv. hanife koja je božanstvo koje je bilo iznad svega nazivala Allah. Težnje za ujedinjenjem su postale jako izražene u 6. stoljeću, jer su Perzija i Bizant kroz svoje države Gasanida i Lahmida nastojale preuzeti trgovinu u Arabiji. Arapima je trebalo jedinstvo, ali nisu pronalazili formulu za jedinstvo identiteta. Tu će na scenu stupiti Muhamed.

U tom plemenu u drugoj polovici 6. stoljeća, rodio se Muhamed ibn Abdulah. Otac mu je umro prije rođenja, a majka kad je imao samo šest godina pa je prvo dospio pod skrb djeda Abd-ul-Muttaliba, a nakon njegove smrti prelazi k stricu Abu-Talibu. Navodno je dvanaestogodišnji Muhamed, kada je sa stricem putovao u Siriju, sreo kršćanskog redovnika. Kao mladić dolazi u službu bogate udovice Hatidže te se uskoro njome i ženi, iako je ona bila starija petnaest godina. Za njezina života on nije imao druge žene.⁸ Činjenicu da si je tim brakom omogućio bezbrižnu egzistenciju, Muhamed je sada mogao iskoristiti za duboka razmišljanja u osami. Tako je prema Muslimanima 610. godine za vrijeme svetog mjeseca ramazana, na brdu Hira, gdje je provodio vrijeme u molitvi i postu, Muhamed

⁷ *Povijest 5, Kasno Rimsko Carstvo i rani srednji vijek*, ur. Enrico Cravetto, Biblioteka Jutarnjeg Lista, 2007., str. 494.

⁸ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 91.-92.

primio prvu objavu, tj. prve riječi onoga što će postati Qur'an.⁹ Lewis to ukazanje navodi kao fizičku činjenicu „Božanstvo se javilo kao udar грома“, što govori mnogo o ozbiljosti knjige koja čak na jednom drugom mjestu navodi da je Split bio Dioklecijanova prijestolnica.¹⁰ Početak svega u Kuranu glasi: „O ti, pokriveni – ustani i opominji! I veličaj svojega Svedržitelja! Očisti svoju odjeću, i kloni se svake nečistoće, i ne prigovaraj smatrajući da je mnogo. Budi strpljiv radi svojega Svedržitelja“.¹¹ Vjera koje je on začetnik, islam, je spoj kršćanstva, židovstva, hanifizma, s običajima arapskih plemena. Ona je dala misaoni temelj ujedinjenju Arapa.

Iako je isprva tajio objave, na poticaj supruge 612. godine počinje propovijedati. Nije propovijedao neku novu religiju, nego je smatrao da su Kurejše zaglibili u grijehu te ih je htio vratiti na pravi put. No sama priča o Alahu je već odavno bila prihvaćena kod Kurejša, jer su ga oni smatrali vrhovnim bogom. Osim toga, Muhamed je nastojao približiti, dotad izostavljene, iz božanskoga plana, Arape Židovima i kršćanima, koji su već primili svoje objave.

Jedna vjerojatnija verzija događaja je da je se upoznao s učenjima kršćanstva i židovstva, a napose hanifizma. Preko Hatidžinog nećaka Varaha ben-Naufala, koji je pripadao hanifizmu, te bio sposoban čitati evanđelje na sirijskom i hebrejskom. Tri su se stvari najvjerojatnije dogodile. Prva je da je Muhamed prihvatio monoteizam u obliku u kojem ga je on sam shvatio, tj. prihvatio je boga Židova i kršćana. Druga stvar koja se dogodila je da je Muhamed osjetio da je njegov narod izostavljen iz objave. Jer su i Židovi i kršćani već imali proroke, te posjeduju svete knjige. Treća stvar što se dogodila je da se Muhamed uvjerio, da iako su štovali istoga boga, da su kršćani i Židovi iznevjerili taj nauk.¹² Bilo je na njemu da ga iznese ispravno.

⁹ David Levering Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, Algoritam, Zagreb, 2012., str. 57.

¹⁰ Isto, str.32.

¹¹ *Kuran*, s vremensko-tematski raspoređenim poglavljima, ur. Filip Čorlukić, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 2001.,str. 17.

¹² Miroslav Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str.238.

Među prvim obraćenicima su bili Ali ibn Abu Talib, Abu Bakr i mladi pripadnik moćne obitelji Umejada (Omejada, Omejida) Osman ibn Afan.¹³ Novo vjerovanje je nazvano islam (predanost, pokornost). Ono je promicalo jednakopravnost i nesnošljivost prema ideji monarhije, te se klečalo samo pred Allahom. Sljedbenici islama, Muslimani, preuzeli su kao mjesto štovanja Ka'bu oko koje je i inače bilo zabranjeno svako nasilje. Upravo ta činjenica univerzalnog mira oko Ka'be je i omogućila nevjerojatan uspon Kurejša jer je u tim uvjetima njihova trgovina cvala. Većina pripadnika Kurejša nije isprva pridavala previše važnosti Muhamedu, no uskoro se počelo javljati nezadovoljstvo u plemenu, jer je srž islama udarala na njihovu ekonomiju i prozivala ih zbog gomilanja bogatstva.¹⁴ U oporbi protiv Muhameda je istaknuto mjesto zauzeo i njegov bivši prijatelj Abu Sufjan, o kojemu će biti spomena nešto kasnije. Kurejšama je stigla i zabrana stupanja u brak i trgovanja s Muslimanima. Uskoro je umrla i Hatidža, vjerojatno zbog nestašice hrane. Položaj muslimanske zajednice *ume* je postao iznimno težak. Tijekom *hadža* 620. godine poslanici grada Jathriba pristupili su Muhamedu, prešli na islam te sklopili međusobni sporazum. Godine 622. su muslimanske obitelji postupno izbjegle u Jathrib, uključujući Muhameda. To preseljenje se naziva *hidžrom*, označava početak muslimanske ere, a Jathrib od toga događaja nosi ime Al-Medina.¹⁵

Taj događaj je bio iznimno revolucionaran i tajna budućeg arapskog teritorijalnog širenja. Muhamed je svojim tadašnjim uistinu svetogrdnim činom, napuštanjem vlastitog plemena i pridruživanjem novome, pokrenuo revoluciju. On je stvorio novu zajednicu *umu* koju nije povezivao rod, već ideologija, i unutar koje nije smjelo biti neprijateljstava. To je bio prvi i najvažniji korak ka ujedinjenju Arapa.

Muhamed se u Medini jako brzo organizirao. Prešao je iz uloge proroka vjere u političkog vođu. Brzo je se oko njega okupio krug pristaša. Pristupajući njemu, oni su napuštali svoje plemenske i rodbinske veze.¹⁶ Njihov položaj nije određivalo ništa osim odnosa prema Muhamedu i angažmana u pokretu. Arapi su konačno bili ujedinjeni u cilju, a razlike među Arapima izbrisane. To

¹³ Karen Armstrong, *Islam, kratka povijest*, str. 43.-44.

¹⁴ David Levering Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str. 61.

¹⁵ K. Armstrong, *Islam, kratka povijest*, str. 57.

¹⁶ D. L. Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str. 64.

identificiranje kroz vjeru i izjednačavanje političkog i vjerskog vođe će biti velika zapreka sekularnosti u kasnijim arapskim društvima.

Život u Medini je bio težak jer nije bilo dovoljno obradive zemlje te su se novodoseljeni muslimani morali okrenuti pljački. Međusobna pljačka je bila toliko uobičajena da bi se lako mogla prozvati i sportom. Morali su samo paziti da u tim pohodima ne bi koga ubili, jer bi to pokrenulo val krvne osvete. Muhamed je 624. godine pokrenuo svoju skupinu na veliku karavanu Kurejša, što je bilo skandalozno, jer je to bio čin protiv vlastitog plemena.¹⁷ Kurejše su odgovorile pripremom vojske za obranu karavane, no unatoč tomu Muhamed im je nanio poraz kod zdenca na Badru. Mekanci su bili brojčano nadmoćni, no borili su se na zastarjeli način gdje je svaki poglavar vodio svoje ljude u boj, dok je Muhamedova vojska bila organizirana i ujedinjena.¹⁸ Slijedilo je doba nemira za *umu*. Muslimani su 625. godine kod Uhuda pretrpjeli poraz od Mekanaca, no 627. godine u bitci kod jarka Muhamedove trupe su pobijedile Mekance. Aura uspjeha i božanske zaštite koja se stvorila oko Muhamedovog pokreta, ponukala je brojna plemena na savezništvo s muslimanima.¹⁹ Usprkos svemu, Muhamed se i dalje morao obračunavati na sve strane. U Meki su tri židovska plemena iz Medine sklopila savezništvo s Abu Sufjanom s ciljem da unište muslimane. Nakon što je Muhamed naredio pokolj jednog od tih plemena, Kurejza, židovska oporba se umirila, a Muhamed se odlučio na nečuven korak sve s ciljem što hitnijeg kraja sukobima. Lewis opet na ekstremno pristran način komentira ovaj pokolj: "Postupak prema narodu Kurajza mnogo otkriva o željeznoj volji u duši čovjeka koji je ušao u povijest kao Allahovo oruđe".... "Svrha ovog stravičnog pokolja medinskih Hebreja bila je postaviti plemensku odanost u službu transcendentnih ideja – starodrevnu brutalnost na službu novog morala milosrđa, etičke discipline i društvene demokracije".²⁰ Mnogo se zaključaka može izvući iz ovakvih apologetskih stavova. Plemenska odanost u službi transcendentnih ideja i brutalnost na službu novog morala su korijeni današnjih fanatizama, te ih upravo ovakva mišljenja i legitimiraju. No vratimo se na priču o Muhamedu. Naumio je sa svojom *umom* poduzeti hadž u Meku. Nakon nekoliko napetosti, postignut je

¹⁷ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 132.

¹⁸ D. L. Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str.65.

¹⁹ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 144.

²⁰ D.L.Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*,str. 71.

mir sa Kurejšama.²¹ On je kratko trajao, jer su uskoro Kurejše napali pleme koje je bilo u savezu s muslimanima. Muhamed je hitro sa svojim snagama odmarširao pred Meku te Kurejše nisu imali drugog izbora, nego predati se. Muhamed je nenasilno zauzeo Meku, uništio idole oko Ka'be te istu posvetio Alahu. Kako su sada svi bili članovi *ume*, začarani krug pljački, nasilja i krvne osvete mogao je prestati.

3.DOBA ČETVORICE PRAVOVJERNIH

Nakon svoje smrti 632. godine, Muhamed nije ostavio nijednog muškog potomka, nadživjela ga je samo kći Fatima, Alijeva supruga. U arapskom svijetu se, međutim, položaj poglavara i nije nasljeđivao, nego je bio izboran. Problem nakon smrti Muhameda je bio što on prethodno nije bio odredio nasljednika. To će u nadolazećim godinama biti uzrok mnogim krvoprolićima.²² Nakon Muhameda, pojavile su se tri skupine koje su zahtijevale vrhovništvo. Na jednoj strani su bile prvotne izbjeglice iz Meke, a na drugoj su bili *ansāri* (pomagači) iz Medine. Te dvije skupine su se na kraju spojile u jednu skupinu drugova *sahābe*. Nasuprot njima su stajali legitimisti koji su tvrdili da Alah ne bi prepustio vrhovništvo nikakvom izboru te su kao jedinog logičnog kandidata vidjeli Muhamedova zeta Alija. Treća skupina bila je umejadska aristokracija predvođena nekoć ljutim Muhamedovim suparnikom Abu Sufjanom.²³

Na koncu je prevladala prva stranka i za prvog kalifa je izabran Abu Bakr. On je bio blizak Muhamedov prijatelj i suradnik, jedan od prvih vjernika te otac Muhamedove ljubljene supruge Ajše. Abu Bakr je veći dio svoje kratke vladavine

²¹ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 108.

²² P. Hitti, *Istorija Arapa*, str. 110.

²³ M. Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str. 243.

proveo vodeći *ridda* ratove, tj. ratove protiv odmetništva od vjere, jer su mnoga arapska plemena nakon Poslanikove smrti iskoristile priliku da izbjegnu plaćati *zekat* Medini.²⁴ Abu Bakr je skršio pobune te je u potpunosti ujedinio Arabiju. Nije vršio odmazdu nad onima koji su se vratili *umi*. Mnogi od njih su bili privučeni idejom *gaza* (ratno-pljačkaški pohodi) u susjedne zemlje čiji je puni zamah dostignut za vladavine drugog pravovjernog kalifa Omara ibn al-Hataba. Omar je upregnuo svo prijašnje neprijateljstvo i sukobe ka istom cilju, napadima na susjedne nemuslimanske zajednice. To je *umu* dovelo u red. Vođeni Omarom, Arapi su provalili u Siriju, Irak i Egipat. Bitkom kod Jarmuka u Palestini 636. godine, osvajanjem Jeruzalema 638. godine, do 641. godine osvojili su Siriju, Palestinu i Egipat. Nakon 637. godine i bitke kod Kadisije te pada Ktezifona, i Perzija je bila osvojena.²⁵ Omar je iza Muhameda, najcjenjenija osoba islama. On u sebi utjelovljuje sve što jedan kalif treba biti. Jedino što ga je zanimalo bili su čistoća vjere, pravda te jačanje i sigurnost islama i Arapa. On je proširio teritorij i organizirao carstvo, te odredio hidžru kao početak nove ere. Ubio ga je 644. godine perzijski rob zatrovanim bodežom.²⁶

Za trećeg kalifa izabran je Osman ibn Afan iz obitelji Umejada. Iako je za njegove vladavine od Bizanta osvojen Cipar, a Arapi u Sjevernoj Africi stigli sve do Tripolija, na istoku zauzeli veći dio Armenije, došli do Kavkaza te se proširili do Inda, počinjala se nazirati kriza. Vojska je bila vrlo nezadovoljna što je bila daleko od domova u utverdama, a i plijena je bilo sve manje. Osman je i dalje zabranjivao svojoj vojsci da preuzme imanja pokorenih naroda na pokorenoj zemlji, što ga je učinilo jako nepopularnim. Također je okrenuo muslimane iz Medine protiv sebe protežiranjem članova svoje umejadske obitelji. Osman je čak imenovao Muaviju, sina Abu Sufjana, namjesnikom Sirije, preko čega medinski muslimani nisu mogli prijeći, iako je Muavija bio uzoran musliman i vrlo sposoban upravitelj. Osman je također dao urediti Qur'an zabranivši sve ostale verzije, što su mu mnogi recitatori zamjerali. Nezadovoljnici su sve više naginjali ka Aliju ibn Abu-Talibu, koji se doimao kao da je protiv i Omarovih i Osmanovih zabrana "vojničkih prava". Sve je kulminiralo otvorenom pobunom jedne skupine

²⁴ P. Hitti, *Istorija Arapa, str. 135.*

²⁵ K. Armstrong, *Islam, kratka povijest, str. 76.*

²⁶ P. Hitti, *Istorija Arapa, str. 137.*

vojnika, koja je na kraju 656. godine i usmrtila samog Osmana u njegovim vlastitim odajama.²⁷

Ali ibn Abu-Talib je bio logičan izbor za sljedećeg kalifa. Bio je iz Poslanikove obitelji, jedan od prvih vjernika, pisac nadahnutih pisama te izvrstan vojskovođa. Podržavali su ga medinski muslimani i Mekanci koji su bili protiv Umejada. No i Osman je, isto kao i Ali, bio Muhamedov zet i jedan od prvih vjernika i njegovo ubojstvo je zgrozilo veliki dio *ume*. Zamjerali su Aliju što nije kaznio Osmanove ubojice. Sama Ajša ga je prozvala zbog tog propusta. Ali je bio u teškom položaju. Bio je s jedne strane zgrožen Osmanovim ubojstvom, a s druge strane se nije mogao odreći svojih sljedbenika koji su opravdavali Osmanovo ubojstvo, jer nije vladao pravedno. Pošto je vojska bila raspoređena u provinciji, pobunjenici su slobodno krenuli na Basru te Ali biva prisiljen bježati u Kufu koju čini svojom prijestolnicom.²⁸ Nakon toga napada Basru i pobjeđuje pobunjenike u Devinoj bitci, nazvanoj tako jer je Ajša nadgledala bitku jašući na devu.²⁹ U Siriji se razvila oporba protiv Alija na čelu s Muavijom koji je kao Osmanov rođak imao dužnost osvetiti njegovu smrt. On je Damask učinio svojom prijestolnicom. Muavijina i Alijeva strana su se 657. godine sastale da porazgovaraju o primirju koje nije postignuto. Muavijini pristaše su pozvali neutralne muslimane da presude o vladaru. Ali je izgubio u toj presudi te ga je Muavija zbacio, poslao vojsku u Irak i u Jeruzalemu se proglasio kalifom. Dio Alijevih sljedbenika je ostao razočaran Alijevim prihvaćanjem te odluke te su to smatrali podržavanjem Osmanove zablude. Napustili su *umu*, podigli svoj logor i odredili si zapovjednika. Ali je pogubio vođe pokreta, čiji su članovi postali poznati pod imenom haridžiti (otpadnici). Pokret je zadobio mnoge simpatizere, a Ali izgubio mnoge sljedbenike zbog svog postupka prema haridžitima, te su mnogi od njih prešli Muaviji. Godine 661. haridžiti ubijaju Alija, a oni koji su ostali vjerni Alijevoj stvari, proglasili su Alijevog sina Hasana njegovim nasljednikom, no ovaj se nagodio s Muavijom te se za novčanu naknadu povukao u Medinu gdje je mirno živio do kraja života.

²⁷ K. Armstrong, *Islam, kratka povijest*, str. 82.-83.

²⁸ P. Hitti, *Istorija Arapa*, str.168.

²⁹ D.L.Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str.113.

4. UMEJADI

Muavija (661.-680.) je nastavio vladati arapskim načinom, kao prvi među jednakima. Iako je nasljedna monarhija bila nešto mrsko arapskom duhu, prošavši grozote građanskog rata, klima oko nasljeđivanja se izmijenila. Činilo se da je red u nasljeđivanju nužan, ako se žele izbjeći buduće krize. Muavija je stoga vrlo rano proglasio svoga sina Jezida I. (680.-683.) svojim nasljednikom³⁰. To je odmah potaklo nezadovoljnike i pristaše Alijeve stvari da proglase njegovog sina Huseina kalifom u Kufi. Husein je krenuo prema Kufi sa skupinom svojih sljedbenika i njihovim obiteljima. U međuvremenu je lokalni umejadski namjesnik sklopio sporazum sa stanovništvom Kufe protiv Huseina, no Husein je nastavio marširati u nadi da će prizor Poslanikovih potomaka potaknuti pripadnike *ume* da se prisjete svojih dužnosti. Umejadske su čete na poljima Kerbele opkolile Huseina i njegove sljedbenike te izvršile pokolj nad njima. Sam Husein je posljednji umro držeći svoje dijete u naručju. Tragična smrt Poslanikova unuka osupnula je muslimanski svijet te su svi oplakivali Huseinovu smrt. Taj događaj, kao i Alijevo ubojstvo, su samo još više potakli odvajanje Alijeve stranke, tj. Šiat Ali, koji će postati šijiti.³¹

U sljedećem razdoblju krize došlo je do mnogih pobuna. Haridžiti su se pobunili u Iraku i Iranu, šijiti su se pobunili u Kufi zbog Huseinove smrti, a Abdullah ibn al-Zubejr, sin jednog od vođa Devine bitke se uspio u velikom dijelu carstva afirmirati kao kalif. Sve su ih uspjeli poraziti Muavijin rođak Mervan i njegov sin Abdulmelik (685.-705.). Upavo je Abdulmelik učvrstio nanovo umejadsku vlast.³² Provodio je centraizaciju, učinio arapski službenim jezikom carstva, počeo je kovati novac s urezanim kuranskim stihovima. Po prvi puta je i u islamskom svijetu prošlo dinastičko nasljeđivanje kad je Abdulmelika naslijedio

³⁰ Vadim Jelisejev, Jean Naudou, Gaston Wiet, Phillippe Wollff, *Velike civilizacije srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb, 1972., str.172.

³¹ D.L.Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str.118.

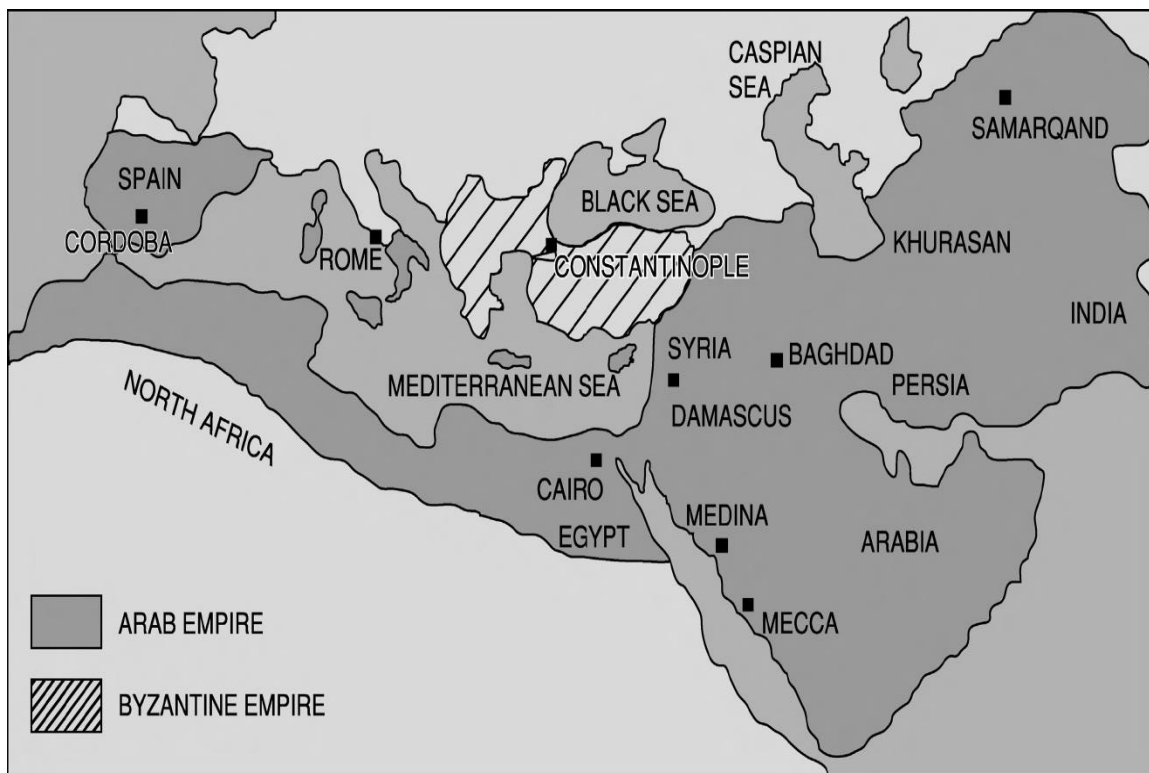
³² P. Hitti, *Istorija Arapa*, 191.

njegov sin Al-Velid. Za njegove vladavine je nastavljeno arapsko širenje Sjevernom Afrikom, a osnovano je i kraljevstvo u Španjolskoj³³. Time su dosegnute zapadne granice carstva. Vladavinu Omara II. obilježile su nevolje. Omar II. je pokušao izvesti osvajanje Konstantinopola, no njegov pokušaj je završio katastrofalno te je nanio velike gubitke muslimanima. Bio je veoma popularan u pobožnim krugovima, ali njegova politika je ekonomski uništila zemlju te je nezadovoljstvo za njegovih nasljednika samo raslo. Tek je Hišam I. (724.-743.) uspio oporaviti ekonomiju, no to je učinio jakim centralizacijom te je sve više vladao kao pravi apsolutni monarh, što se u arapskom svijetu nije moglo oprostiti.³⁴ Mnogi su priželjkivali onaj stari san da vođa bude iz Muhamedova roda čime su se okoristili Abasidi jer su vukli podrijetlo od Muhamedova strica Abasa. Abasidi 750. godine u Iraku svrgavaju posljednjega umejadskog kalifa Mensura II.³⁵

³³ V. Jelisejev, J. Nadou, G. Wiet, P. Wolff, *Velike civilizacije srednjeg vijeka*, str. 175.

³⁴ D. L. Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215*, str. 127.

³⁵ V. Jelisejev, J. Nadou, G. Wiet, P. Wolff, *Velike civilizacije srednjeg vijeka*, str. 177.

Prilog 2.: Arapsko Carstvo 700.-850. godine

5. ABASIDI (750.-935.)

Glavno obilježje vladavine abasidske dinastije je odbacivanje starih običaja i okretanja ka pravoj apsolutnoj monarhiji. Abasidski vladari su svojom prijestolnicom učinili Bagdad. Apsolutni vladar bio je kalif, a vladao je uz pomoć vezira, suca *kādī* i vojskovođa *emīra*.³⁶ Prvi kalif te dinastije Abu al Abas al-Safah (750.-754.) dao je pogubiti sve Umejade do kojih je mogao doći. Njegov nasljednik Abu Džafer al-Mansur da je pobiti sve šijitske vođe koje je smatrao prijetnjom.³⁷ Za vrijeme Haruna al-Rašida (786.-809.) kalifat se u potpunosti preobrazio. Podanici su padali ničice pred njim, a on je nazivan božjom sjenom na zemlji. Upravljaio je uz pomoć vezira, te je carstvo za njegove vladavine uživalo mir, uglavnom stoga što su svi ustanci nemilosrdno ugušivani pa stanovništvu nije ni padalo na pamet da se pobuni. Harun al-Rašidova vladavina je pokrenula kulturnu renesansu. Cvjetali su književna kritika, filozofija, pjesništvo, medicina, matematika, astronomija, prevođenje starogrčkih spisa. Trgovina i obrt su također cvali, no nije jasno po čemu je kalifat ikako bio islamski, iako su Abasidi od početka svoje vladavine si pokušavali dati islamski legitimitet. Vjerojatno iz bojazni da ne završe kao Umejadi. Harun al-Rašid je podijelio carstvo dvojici svojih sinova što je, kao i uvijek, dovelo do građanskog rata.³⁸ Tu je u potpunosti došao do izražaja svjetovni duh abasidske vladavine, jer je do sukoba došlo, ne iz ideoloških razloga, nego iz čiste gramzivosti. Iz rata je izašao kao pobjednik Al-Mamun i svijest o dvije strane carstva, dvorski aristokrati i zagovaratelji jednakopravnosti temeljene na šerijatu.³⁹ U tom 9. stoljeću abasidski vladari su se počeli susretati s mnogo problema koji su ih ometali u vladavini. Oformili su nove carske trupe koje su sačinjavali turski robovi obraćeni na islam. Ti Turci će s vremenom postajati sve moćniji dok jednog dana ne budu spremni i sami preuzeti vlast u carstvu.⁴⁰

³⁶ K. Armstrong, *Kratka povijest islama*, str. 123.

³⁷ D. L. Lewis, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, str. 217.

³⁸ Isto, str.324.

³⁹ M. Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str. 292.

⁴⁰ Isto, str. 296.

U 10. stoljeću je postalo jasno da kalifat ne može opstati u tolikom obujmu te su osnovani razni drugi kalifati na njegovom teritoriju, iako su svi oni i dalje nominalno prihvaćali vrhovništvo abasidskog vladara. To su bili odmetnutni kalifat ismailitskih Fatimida u Egiptu, Siriji, Palestini, Sjevernoj Africi i većem dijelu Arabije, Samanidi u istočnom Iranu, te Bujidi u Iranu i Iraku. Deseto stoljeće se često naziva i stoljeće šijita jer su sve nove dinastije na neki način bile povezane sa šijitskim pokretom.⁴¹

Godine 1258. Mongoli ruše Abasidsko Carstvo.⁴²

⁴¹ ⁴¹ V. Jelisejev, J. Nadou, G. Wiet, P. Wolff, *Velike civilizacije srednjeg vijeka*, str.204.

⁴² Encyclopaedia Britannica, <http://www.britannica.com/topic/Abbasid-dynasty>

7.ZAKLJUČAK

Kao najbitniji čimbenik arapskog širenja, navela bih povezanost u islamskoj zajednici. Pripadnost jednoj većoj zajednici, jednom nad-plemenu i osjećaj božanskoga plana dao je vjetar u leđa jednoj zaboravljenoj skupini ljudi u pustinji i učinio ih nepobjedivom silom ranog srednjeg vijeka. Preobražaj iz rodovskog plemenskog društva do razvijenog carstva ostvario se rekordnom brzinom i još jednom je potvrda koliko mnogo jedno nadahnuće može učiniti. Kao i uvijek, svjedoci smo sudbine velikog carstva koje dok je u ekspanziji, napreduje i raste do neviđenih razmjera, a kasnije kad ponestane mjesta za širenje, a ostanu samo granice za održavanje, ono se počinje urušavati samo u sebe. To je toliko puta iskušana formula, da nam se već čini kao zakon prirode primijenjen na društvenu pojavu.

Literatura:

- Armstrong, Karen, *Islam, kratka povijest*, Alfa, Zagreb, 2008
- Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Encyclopaedia Britannica
- Hitti, Philip, *Istorija Arapa, od najstarijih vremena do danas*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973.
- Jelisejev, Vadim, Nadou, Jean, Wiet, Gatson, Wolff, Philippe, *Velike civilizacije srednjeg vijeka*, prvi dio, Naprijed, Zagreb, 1972.
- Levering Lewis, David, *Božji žrvanj: Islam i nastajanje Europe 570.-1215.*, Algoritam, Zagreb, 2012.
- *Kuran, s vremensko-tematski raspoređenim poglavljima*, priredio i komentirao Filip Ćorlukić, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 2001.
- *Medieval Islamic Civilization, an encyclopedia*, ur. Josef W. Meri, Routledge, New York, 2006.
- *Povijest 5, Kasno Rimsko Carstvo i rani srednji vijek*, ur. Enrico Cravetto, Biblioteka Jutarnjeg Lista, 2007.

Prilozi:

- Prilog 1., *Medieval Islamic Civilization, an encyclopedia*, ur. Josef W. Meri, Routledge, New York, 2006.
- Prilog 2., isto.